

دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مشاوره - گرایش مشاوره توانبخشی

عنوان:

بررسی هویت و تجارب زیسته در افراد مایل به تغییر جنسیت

استاد راهنما:

دکتر آتوسا کلانتر هرمزی

استاد مشاور:

دکتر کیومرث فرحبخش

استاد داور:

دکتر آسیه شریعتمدار

پژوهشگر:

سمیه اکبری

زمستان ۱۳۹۶

منشور اخلاق پژوهش

با یاری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداوند است و همواره ناظر به اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر به اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری ما دانشجویان دانشکده‌های دانشگاه علامه طباطبائی متعهد می‌گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت‌های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱) اصل حقیقت جوئی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت،
- ۲) اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق،
- ۳) اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش،
- ۴) اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش،
- ۵) اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار،
- ۶) اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق،
- ۷) اصل احترام: تعهد به رعایت حریم‌ها و حرمت‌ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب نقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی،
- ۸) اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد،
- ۹) اصل برائت: التزام به برائت جوئی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شائبه‌های غیر علمی می‌آلاینند.

تاریخ و امضاء: ۹۶/۱۱/۲۸

نام و نام خانوادگی: سمیه اکبری

تعهدنامه اصالت پایان نامه

اینجانب سمیه اکبری دانش آموخته مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد در رشته مشاوره - گرایش مشاوره توانبخشی که در تاریخ ۹۶/۱۱/۲۸ از پایان نامه خود تحت عنوان بررسی هویت و تجارب زیسته در افراد مایل به تغییر جنسیت با کسب نمره / درجه ۱۹ دفاع نموده‌ام، متعهد می‌شوم:

- ۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و درموردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از مقاله، کتاب، پایان نامه و غیره) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوط ذکر و درج کرده‌ام.
- ۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- ۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده از هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ازین دست موارد از این رساله را داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی دانشگاه علامه طباطبائی مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- ۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می‌پذیرم و دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی‌ام هیچ گونه ادعائی نخواهم داشت.

تاریخ و امضاء: ۹۶/۱۱/۲۸

نام و نام خانوادگی: سمیه اکبری

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

صورتجلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد
دفاع از پایان نامه خانم سمیه اکبری دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مشاوره توانبخشی به شماره
دانشجویی ۹۴۱۲۲۳۱۶۱۰۱ تحت عنوان:

" بررسی هویت و تجارب زیسته افراد مایل به تغییر جنسیت "

روز شنبه مورخه ۱۳۹۶/۱۱/۲۸ ساعت ۱۳:۴۵ با حضور هیات داوران و نماینده تحصیلات تکمیلی مطرح و پس از
بحث و بررسی پایان نامه مذکور با نمره به عدد (۱۹) به حروف نوشته شد.

مورد قبول واقع شد.

اعضای هیات داوران

سمت	نام و نام خانوادگی	امضا
استاد راهنما	دکتر آتوسا کلانتر هرمزی	
استاد مشاور	دکتر کیومرث فرح بخش	
استاد داور	دکتر آسیه شریعتمدار	

سپاس بی‌کران، پروردگار یکتا را که هستی‌مان بخشید و به طریق علم و دانش رهنمونمان داد و به همنشینی رهروان علم و دانش مفتخرمان نمود و خوشه‌چینی از علم و معرفت را روزیمان ساخت.

به مصداق حدیثی از امام رضا (ع): «مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمُنْعِمَ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ» بسی شایسته است از استاد باکمالات، شایسته و فرهیخته سرکار خانم دکتر کلانتر هرمزی که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی از هیچ کمکی در این عرصه دریغ نمودند و زحمت راهنمایی این پایان‌نامه را برعهده داشتند، همچنین از جناب آقای دکتر فرحبخش که زحمت مشاوره این کار را برعهده داشتند و از استاد گرانقدر و بزرگوار سرکار خانم دکتر شریعتمدار که زحمت داوری این پایان‌نامه را متقبل شدند، کمال تشکر و قدردانی را داشته باشم. باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید.

و در نهایت قدردان زحمات تمام کسانی هستم که مرا در فرجام این پژوهش یاری نمودند.

تقدیم به پدر و مادر عزیزم

خدای را بسی شاکرم که از روی کرم، پدر و مادری فداکار نصیبم ساخته تا در سایه درخت
پر بار وجودشان بیاسایم و از ریشه آنها شاخ و برگ گیرم و از سایه وجودشان در راه کسب
علم و دانش تلاش نمایم. والدینی که بودنشان تاج افتخاری است بر سرم و نامشان دلیلی
است بر بودنم، چرا که این دو وجود، پس از پروردگار، مایه هستی‌ام بوده‌اند دستم را گرفتند
و به من راه رفتن در این وادی زندگی پر از فراز و نشیب را آموختند. آموزگارانی که برایم
زندگی، بودن و انسان بودن را معنا کردند.

چکیده

پژوهش حاضر یک پژوهش کیفی با هدف بررسی هویت و تجربه زیسته افراد مایل به تغییر جنسیت است. جامعه مورد پژوهش، افراد تراجنسی بوند که از نظر فیزیولوژی و جسمانی مؤنث بوده و مایل به تغییر جنسیت به جنس مذکر بودند اما هنوز تغییر جنسیت نداده و هم‌چنین، هیچ‌گونه مداخلات روان‌شناختی در جهت درمان آنان صورت نگرفته بود. از میان جامعه مذکور، نمونه‌گیری به صورت گلوله برفی تا حد اشباع (۱۰ نفر) صورت گرفت. با استفاده از مصاحبه نیمه ساختار یافته اطلاعات مرتبط با افراد نمونه جمع‌آوری شد و با رویکرد پدیدارشناسی توصیفی و به روش کلایزی یافته‌ها تحلیل شد. پس از تحلیل محتوای مصاحبه‌ها و کدگذاری آنها، در حوزه هویت ۳ شاخص اصلی استخراج شد که شامل: تعارض در هویت جنسی، تغییر جنسیت عاملی بر هویت بخشی و خلاء اعتماد به خود بودند و در خصوص تجربه زیسته ۸ شاخص اصلی بدست آمد که شامل: تجربه نقش متناسب با جنسیت در کودکی، عدم تفکیک نقش جنسیتی در کودکی، اعتقاد به برتری جنس مرد در جامعه، دریافت واکنش‌های آزاردهنده از طرف دیگران، مشکلات رفتاری، عاطفی و روانی به واسطه تعارض در هویت، روابط ناکارآمد در خانواده، عدم همراهی خانواده، اصرار به تغییر جنسیت به واسطه آگاهی‌های بیرونی بودند. نتایج نشان داد که افراد مایل به تغییر جنسیت در تعارض با هویت خود هستند و تغییر جنسیت را راه حلی برای کسب هویت می‌دانند. تجارب کودکی آنها در قالب نقش جنسیتی مخالف به نوعی یا مورد بی توجهی والدین قرار گرفته و یا اینکه این افراد آموزش‌های لازم در مورد تکالیف جنسی خود را در کودکی دریافت نکرده‌اند و این عامل موجب تعارض در آنها شده و با شروع بلوغ و دریافت آگاهی‌های بیرونی این باور در آنها درونی شده است که نمی‌توانند جنسیت خود را بپذیرند و باید تغییر جنسیت بدهند.

واژگان کلیدی:

هویت، تجربه زیسته، نقش جنسیتی، تغییر جنسیت.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول - کلیات پژوهش

- ۱-۱- مقدمه ۱
- ۲-۱- بیان مسئله ۲
- ۳-۱- اهمیت و ضرورت پژوهش ۶
- ۴-۱- اهداف پژوهش ۷
- ۵-۱- سؤالات پژوهش ۷
- ۶-۱- تعاریف نظری ۸
- ۷-۱- تعاریف عملیاتی ۸

فصل دوم - ادبیات پژوهش

- ۱-۲- هویت ۱۰
- ۱-۱-۲- مفهوم هویت از دیدگاه روان شناسان ۱۱
- ۲-۱-۲- نگاهی روایتی به هویت ۱۳
- ۳-۱-۲- عوامل مؤثر در شکل‌گیری هویت ۱۴
- ۱-۳-۱-۲- خانواده ۱۴
- ۲-۳-۱-۲- مذهب ۱۵
- ۳-۳-۱-۲- وضعیت شغلی، تحصیلی و عوامل مربوط به مدرسه ۱۶
- ۴-۳-۱-۲- عوامل اجتماعی، فرهنگی و نهادهای اجتماعی ۱۶
- ۵-۳-۱-۲- ترتیب تولد ۱۷
- ۶-۳-۱-۲- عوامل اقتصادی ۱۸
- ۴-۱-۲- ابعاد هویت ۱۸
- ۱-۴-۱-۲- هویت انسانی ۱۸
- ۲-۴-۱-۲- هویت فردی ۱۸
- ۳-۴-۱-۲- هویت اجتماعی ۱۹
- ۴-۴-۱-۲- هویت دینی و مذهبی ۲۰
- ۵-۴-۱-۲- هویت شغلی ۲۰
- ۶-۴-۱-۲- هویت خانوادگی ۲۰

۲۰ ۷-۴-۱-۲ هویت قومی و ملی
۲۱ ۸-۴-۱-۲ هویت جنسی
۲۳ ۵-۱-۲ نقش جنسی
۲۴ ۶-۱-۲ مبانی نظری تشکیل نقش‌های جنسیتی
۲۴ ۱-۶-۱-۲ نظریه‌های زیست‌شناختی
۲۵ ۲-۶-۱-۲ نظریه زیستی - اجتماعی
۲۶ ۳-۶-۱-۲ نظریه های روان‌شناختی
۲۶ ۱-۳-۶-۱-۲ نظریه روانکاوی
۲۷ ۲-۳-۶-۱-۲ نظریه روانی - اجتماعی اریکسون
۲۸ ۳-۳-۶-۱-۲ نظریه یادگیری اجتماعی
۲۹ ۴-۳-۶-۱-۲ نظریه رشد شناختی
۳۰ ۵-۳-۶-۱-۲ نظریه طرحواره جنسی
۳۱ ۷-۱-۲ کارکردها و وظایف نقش جنسی
۳۳ ۸-۱-۲ عدم پذیرش و تعارض با نقش جنسیتی
۳۴ ۹-۱-۲ عوامل ایجاد کننده عدم پذیرش و تعارض با نقش‌های جنسیتی
۳۸ ۱۰-۱-۲ ماهیت ملال جنسیتی
۴۰ ۱-۱۰-۱-۲ اختلال هویت جنسی کودکی
۴۱ ۱۱-۱-۲ ملاک‌های تشخیص ملال جنسیتی بر اساس DSM-5
۴۱ ۱-۱۱-۱-۲ ملاک‌های تشخیصی کودکان
۴۲ ۲-۱۱-۱-۲ ملاک های تشخیصی ملال جنسیتی برای نوجوانان و بزرگسالان
۴۲ ۱۲-۱-۲ تغییر جنسیت
۴۳ ۱۳-۱-۲ مراحل تغییر جنسیت
۴۳ ۱-۱۳-۱-۲ دریافت مجوز
۴۴ ۲-۱۳-۱-۲ درمان هورمونی
۴۴ ۳-۱۳-۱-۲ جراحی تغییر جنسیت
۴۵ ۲-۲ پیشینه پژوهش
۴۵ ۱-۲-۲ پژوهش های داخلی
۴۷ ۲-۲-۲ پژوهش های خارجی

فصل سوم - روش پژوهش

- ۱-۳ روش تحقیق..... ۵۱
- ۲-۳ جامعه مورد مطالعه..... ۵۲
- ۳-۳ نمونه و روش نمونه‌گیری..... ۵۲
- ۴-۳ ابزار و روش گردآوری داده‌ها..... ۵۳
- ۵-۳ روش اجرای تحقیق..... ۵۳
- ۶-۳ روش تحلیل داده‌ها..... ۵۴

فصل چهارم - تجزیه و تحلیل داده ها

- ۱-۴ معرفی مصاحبه شوندهگان..... ۵۷
- ۲-۴ سوال (۱) هویت افراد مایل به تغییر جنسیت چگونه است؟..... ۵۹
- ۳-۴ سوال (۲) تجربه زیسته در افراد مایل به تغییر جنسیت چیست؟..... ۶۴

فصل پنجم - بحث و نتیجه گیری

- ۱-۵ سؤال اول: هویت افراد مایل به تغییر جنسیت چگونه است؟..... ۷۳
- ۲-۵ سؤال دوم: تجارب زیسته ی افراد مایل به تغییر جنسیت چیست؟..... ۷۵
- ۳-۵ یافته های جانبی..... ۸۰
- ۴-۵ محدودیت‌های پژوهش..... ۸۱
- ۵-۵ پیشنهاد پژوهشی..... ۸۲
- ۶-۵ پیشنهادهای کاربردی..... ۸۲
- منابع..... ۸۳

فهرست جدول ها

- جدول ۴-۱: ویژگی های جمعیت شناسی افراد مایل به تغییر جنسیت ۵۸
- جدول ۴-۲: مقولات اصلی و فرعی استخراج شده از هویت بازگو شده توسط مصاحبه شوندگان ۵۹
- جدول ۴-۳: مقولات فرعی و اصلی استخراج شده از تجربه زیسته افراد مایل به تغییر جنسیت ۶۴

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱ مقدمه

یکی از موضوعات مهم و چالش برانگیزی که تک تک افراد در دوران حیات خود با آن مواجه می‌شوند مسأله هویت^۱ است. انسان فطرتاً می‌خواهد خود را بیابد و درصدد پاسخ‌گویی به پرسش حساس و سرنوشت‌ساز «من کیستم» است، پرسشی که پاسخ‌گویی به آن می‌تواند جایگاه فرد را در عرصه زندگی تعیین نماید و جهت‌گیری‌های فرد، چه در عرصه فردی و چه در عرصه اجتماعی را روشن سازد و با توجه به هویت شکل گرفته، به افکار و اعمال فرد رنگ و بوی ویژه‌ای ببخشد (خوی‌نژاد، رجایی و شیرازی، ۱۳۹۱). هویت را می‌توان به عنوان ماهیتی که به فرد، قدرت حرکت در جهت رضایت‌بخشی در زندگی می‌دهد، شناختن و به رسمیت شناخته شدن توسط دیگران و در بافت اجتماعی به عنوان یک شخص منحصر به فرد، تعریف کرد (گیدنز^۲، ۲۰۰۱؛ ترجمه صبوری، ۱۳۸۴). انتخاب ارزش‌ها، باورها و اهداف زندگی مهم‌ترین مشخصه اصلی هویت می‌باشد (لیدر^۳، ۱۹۴۸؛ ترجمه اسمعیلی، ۱۳۸۸). هویت در ابعاد مختلف خویش‌شناسی، اجتماعی، دینی و ملی، شرط لازم زندگی است و انسان نمی‌تواند بدون چهارچوبی برای تعیین هویت خود به طور مناسبی زندگی کند و به شکلی بامعنا و پایدار با دیگران ارتباط برقرار کند (خوی‌نژاد، رجایی و شیرازی، ۱۳۹۱). مهم‌ترین کارکرد هویت، ایجاد پیوستگی و همانندسازی است و از ویژگی‌های مهم آن چند لایه بودن آن است. هویت منسجم، درست مانند لایه‌های کره زمین، سبب می‌شود تا فرد نسبت به وقایع و حوادث اطراف خود، موضعی واحد، با داشتن معیارهای واحد در پیش گیرد (رحمان‌دوست، ۱۳۹۲). در خصوص مراتب و لایه‌ها و انواع هویت، نظرات و دیدگاه‌های بسیاری ابراز شده است که در بین اکثر دیدگاه‌ها، طبقه‌بندی هویت به دو مرتبه فردی و اجتماعی بیشترین طرفداران را قائل است. در این میان، روانشناسان به مطالعات در حوزه لایه فردی (شخصی) و جامعه‌شناسان به مطالعات در حوزه لایه اجتماعی علاقه‌مند هستند (دوران، ۱۳۸۹).

اریکسون هویت فردی را به طور یک احساس نسبتاً پایدار از یگانگی خود تعریف می‌کند؛ یعنی علی‌رغم تغییر افکار، رفتار و احساسات، برداشت فرد از خود همواره مشابه است، به علاوه او می‌گوید این احساس که ما که هستیم باید با نگرشی که دیگران نسبت به ما دارند نسبتاً همخوان باشد (گاردو^۴ و جانیس^۵، ۱۹۷۱؛ به نقل از غضنفری، ۱۳۸۲). جنسیت آشکارترین وجه هویت فردی است که در تعامل میان دیگران ساخته می‌شود و به معنی، احساس فرد از زنانگی و مردانگی است (سلگی، ۱۳۸۹؛ به نقل از ادیب‌دان، ۱۳۸۲).

1. Identity
- 2 Giddens
- 3 Leader
4. Gardo
5. Janies

جنسیت، برحسب تعریف، به آن جنبه از تفاوت‌های زن و مرد مربوط می‌شود که به لحاظ فرهنگی و اجتماعی شکل می‌گیرد، از این نظر جنسیت از جنس که بر تفاوت‌های زیست‌شناختی مردان و زنان اطلاق می‌گردد، تمیز داده می‌شود (کیانی، بهرامی و طارمیان، ۱۳۸۸). جنسیت مشمول رفتارها، کنش‌ها و اندیشه‌های اجتماعی است که فرهنگ حاکم در هر جامعه به عهده دو جنس زن و مرد می‌گذارد، در واقع جنسیت مجموعه‌ای از ویژگی‌ها و رفتارهای به طور فرهنگی شکل گرفته است که به شخصی مؤنث یا مذکر نسبت داده شده است (رئیسی، ۱۳۸۸). این که انسانی زن نامیده شود یا مرد، پس از هستی و حیات او مهم‌ترین وجه در شناسایی و ارزش‌گذاری او توسط خود فرد و محیط پیرامون وی است؛ زیرا پس از تولد فرد، نقش‌ها و رفتارهای متناسب با جنسیت خود را توسط محیط و اطرافیان می‌آموزد و یاد می‌گیرد که مطابق با آن رفتار کند و به درکی از خویش برسد (علیرضائزاد، آذرنیا و نیکوگفتار، ۱۳۹۴). با توجه به اهمیت هویت و مطالب گفته شده، این پژوهش به بررسی هویت و تجارب زیسته افراد مایل به تغییر جنسیت می‌پردازد.

۲-۱ بیان مسئله

هویت از مهم‌ترین و تعیین‌کننده‌ترین مسائل زندگی است و شکل‌گیری و دستیابی به تعریفی منسجم از خود مهم‌ترین جنبه رشد روانی اجتماعی است و به صورت داشتن یک احساس پایدار منسجم، از این که من هستم و که باید باشم تعریف شده است (ویوکاناندا-اسمیت^۱، کروزی^۲، اتون^۳، ۲۰۱۵). هویت در یک معنا به ویژگی یکتایی (فردیت) یعنی تفاوت‌های اساسی که شخصی را از همه کسان دیگر به واسطه هویت خودش متمایز می‌کند، اشاره دارد و در معنای دیگر، به ویژگی همسانی که در آن اشخاص می‌توانند به هم پیوسته باشند و یا از طریق گروه‌ها یا مقولات، بر اساس صور مشترک برجسته‌ای نظیر ویژگی‌های قومی به دیگران پیوندند، دلالت می‌کند (دارابی، ۱۳۹۶).

در معنای دیگر با پاسخ به دو سؤال می‌توان هویت را تعریف کرد: چطور من خود را تعریف کنم؟ و چطور دیگران مرا تعریف کنند؟ و این دو سؤال نشان می‌دهد که هویت از سویی خود ساخته و از سوی دیگر توسط اسنادهای دیگران شکل می‌گیرد. در واقع، هویت مفهومی است که با فضای بیرونی و فضای درونی ارتباط دارد (حاتمی و مذهبی، ۱۳۹۰). هویت در آغاز بیش‌تر بر ابعاد ظاهری فرد تکیه دارد و با افزایش سن بر عناصر درونی‌تر مانند توانایی‌ها و ضعف‌ها، ویژگی‌های شخصیتی و حرفه‌ای و برداشت فرد از نقش جنسی، متمرکز می‌شود (امیدیان، ۱۳۸۷). همچنین شکل‌گیری هویت تحت تأثیر عوامل بین فردی قرار دارد که

1. Vivkananda-Schmidt
2. Clossely
3. Eaton

شامل ظرفیت‌های ذاتی خود فرد و اکتساب ویژگی‌های شخصیتی است و هرچقدر فرد از عوامل فرهنگی که شامل ارزش‌های اجتماعی گسترده بوده و فرد در زمان رشد در معرض آن‌ها قرار دارد، پیروی کند، شکل‌گیری هویت او موفقیت‌آمیزتر خواهد بود (دارابی، ۱۳۹۶).

هویت دارای ابعاد مختلف انسانی، فردی، اجتماعی، دینی و مذهبی، شغلی، خانوادگی، قومی - ملی و جنسی است که در هر بعد، تعریف خاصی از هویت ارائه می‌شود (یزدان‌پناه و صمدیان، ۱۳۹۰). از نظر اریکسون مضمون اصلی زندگی، جستجوی هویت است، او هویت را نظریه روشن درباره خود به عنوان عامل منطقی، عاملی که بر اساس عقل عمل می‌کند، مسئولیت این اعمال را می‌پذیرد و می‌تواند آن‌ها را توضیح دهد، تعریف کرد و آن را نیروی پیش‌برنده در پس خیلی از تعهدات جدید دانست، از جمله تعهد نسبت به جهت‌گیری جنسی (برک،^۱ ۲۰۰۷؛ ترجمه سید محمدی، ۱۳۹۵). بر اساس نظریه اریکسون یکی از تکالیف اصلی و مهم رشد، شکل‌گیری، تحول و پذیرش نقش جنسیتی در فرد است (دهکردی، محتشمی، حسن‌زاده و شهریاری، ۱۳۹۱). نقش‌های جنسیتی رفتارهایی هستند که ساخته فرهنگ هر جامعه بوده و مردان و زنان در محیط‌های عمومی و خصوصی از خود نشان می‌دهند و انتظارات اجتماعی و فرهنگی هستند که از افراد بر اساس قرار گرفتن آن‌ها در طبقه جنسی مرد یا زن انتظار می‌رود (علی اکبری دهکردی، شکرکن و محتشمی، ۱۳۸۸). نقش جنسیتی در هنگام تولد ایجاد نمی‌شود، بلکه به تدریج از طریق تجاربی که شخص در برخورد و تعامل اتفاقی و پیش‌بینی نشده به دست می‌آورد، از طریق دستورها و تلقینات آشکار و از طریق نتیجه‌گیری‌های شخصی - که البته همیشه هم صحیح نیستند - شکل می‌گیرد و حاصل معمول این روند، هماهنگی هویت جنسی و نقش جنسی است (خوی‌نژاد و رجایی، ۱۳۹۰).

منظور از هویت جنسی را می‌توان، نوعی احساس درونی شخص به زن بودن و یا مرد بودن دانست (کاپلان^۲، سادوک^۳؛ ترجمه رضاعی، ۱۳۹۳). در فرایند یادگیری نقش جنسی، در بیش‌تر موارد، جنس فرد، یعنی ویژگی‌های فیزیکی با جنسیت او، یعنی شیوه رفتاری که جامعه از او به عنوان زن یا مرد انتظار دارد هماهنگ است، اما در موارد نادری این تناسب به هم می‌خورد و فرد از پذیرش جنسیت و نقش جنسی خود سرباز می‌زند (یزدان‌پناه و صمدیان، ۱۳۹۰). نپذیرفتن و تعارض با نقش جنسیتی می‌تواند مشکلاتی را برای فرد ایجاد کند.

1 Berk
2 Kaplan
3 Sadock

پژوهش‌های انجام شده در کشورهای گوناگون حاکی از این است که تعارض مردان با نقش جنسیتی با طیف وسیعی از مسائل روان‌شناختی مانند اضطراب (زمریپا^۱، ومپلد^۲، گرگوری^۳، ۲۰۰۳)؛ افسردگی (گودوین^۴، ۲۰۰۸)، عزت‌نفس پایین (اسچوارتز^۵، ولدو^۶، دنیل^۷، ۲۰۰۵)؛ مشکلات بین‌فردی مانند خشونت خانوادگی (رابینسن^۸، اسچوارتز^۹، ۲۰۰۵) و استفاده از الکل رابطه معناداری دارد (کوکوسکا^{۱۰}، دامبز^{۱۱}، ۲۰۰۳). علاوه بر این پژوهش‌ها نشان می‌دهد که زنان مجردی که به امید پیشرفت مادی، نقش‌های شغلی مردانه، مانند کار تمام‌وقت را مقدم داشته و از ازدواج خودداری می‌کنند، با گذر از دوره جوانی و از دست دادن فرصت‌های مناسب برای تشکیل خانواده رفته‌رفته دچار سرخوردگی و احساس نارضایتی می‌شوند (بستان نجفی، ۱۳۸۸). برخی پژوهش‌ها نیز نشان داده‌اند در ازدواج‌هایی که زنان به برابری نقش‌های جنسیتی معتقدند در مقایسه با زنانی که باورهای نقش جنسیتی سنتی دارند، بی‌ثباتی و منفی‌گرایی بیش‌تری دیده می‌شود (ایگارو^{۱۲} و سریواستادا^{۱۳}، ۱۹۸۹؛ به نقل از احتشام‌زاده، ۱۳۸۹). مطالعه‌ای با نمونه زنان جوان استرالیایی نشان داد که زنانی که از نقش جنسیتی خود سرباز زده و دارای صفات شخصیتی مردانه هستند احتمالاً شرکای جنسی متعددی دارند (لیچ^{۱۴}، ۲۰۱۰). کم شدن انگیزه تشکیل خانواده، کاهش نقش زن، کاهش رضایتمندی از زندگی خانوادگی، افزایش طلاق و ظهور و گسترش اشکال جدید همزیستی از اینجا ناشی شده است که افراد از پذیرش و ایفای نقش جنسی خود سرباز زده و حاضر به انجام مسئولیت‌های خاص جنسیتی خود نیستند (زیبایی‌نژاد، ۱۳۸۸). یکی از مسائلی که در این حیطه حائز اهمیت است مسئله تغییر جنسیت است و نشانگر افرادی است که دارای اختلال هویت جنسی^{۱۵} هستند، این افراد شدیداً از جنسیت زیستی خود احساس ناراحتی و ناخشنودی می‌کنند و عمیقاً دوست دارند به جنس مخالف تبدیل شوند (باچر^{۱۶}، میکا^{۱۷}، هولی^{۱۸}، ۲۰۰۷؛ ترجمه سید محمدی، ۱۳۸۸) و به صورت مستمر در هویت و نقش‌های اجتماعی جنس مخالف زندگی کنند که در این راستا از طریق جراحی دست به

1. Zamripa
2. Wampold
3. Gregory
4. Goodwin
5. Schwartz
6. Waldo
7. Daniel
8. Robinson
9. Schwarts
10. Korcuska
11. Thombs
12. Egaroh
13. Sarioestada
14. Leech
15. Gender Identity Disorder
- Butcher¹⁶
- 17 Mineka
- 18 Hooley

تغییر جنسیت می‌زنند (کوهن - کتنیز^۱، گورین^۲، ۱۳۹۹). در واقع، برخی از بزرگسالان مبتلا به اختلال هویت جنسی اغلب خود را ناراضی جنسی می‌نامند و برای تحقق بخشیدن به آن، جراحی گران و پیچیده‌ای را انتخاب می‌کنند (باچر و همکاران، ۲۰۰۷؛ ترجمه سیدمحمدی، ۱۳۸۸). پنجمین راهنمای تشخیص و آماري اختلالات روانی، اختلال هویت جنسی را ملال جنسی^۳ (نارضایتی جنسیتی) تعریف می‌کند، اما نه به عنوان یک اختلال روانی، بلکه به عنوان یکی از حالت‌های غیرمعمول روان انسان که نیازمند مداخلات جدی روان‌پزشکی به منظور تطبیق فرد با محیط است (فلاح، دولتیان و همکاران، ۱۳۹۵). این افراد از بدو شناخت خود رفتارها و گرایش‌های جنسی مخالف را از خود بروز می‌دهند و با وجودی که هیچ‌گونه اختلالی در جسم آن‌ها مشاهده نمی‌شود، عمیقاً احساس می‌کنند که در کالبدی اشتباه متولد شده‌اند (وایرکس^۴، وان کینگم^۵، الوت^۶، پدکر^۷، وند پیر^۸، توی^۹، ۲۰۱۱). فرد مبتلا به ملال جنسی از نظر روانی حاضر به پذیرش جنسیت آناتومی خود نیست و خواستار تغییر جنسیت می‌باشد و از آنجایی که احساس می‌کند جسم و هویتش با هم هماهنگ نیست در نهایت جنسیت خود را با تحمل جراحی پزشکی تغییر می‌دهد. این اختلال ممکن است در کودکان یا بزرگسالان و در مردان یا زنان روی دهد (پگی^{۱۰}، کوهن - کتنیز^{۱۱}، دنیل کلینک^{۱۲}، ۲۰۱۲). عوامل مؤثر در سبب‌شناسی نارضایتی جنسی را می‌توان بر سه پایه زیستی، اجتماعی و روان‌شناختی در نظر گرفت که در هر مرحله از فرایند کسب هویت جنسی، در صورتی که هر یک از عوامل با اختلال و یا کاستی روبه‌رو شود، احتمال بروز اختلال در هویت‌یابی ممکن می‌شود (شیرین‌زاده، محمدی آریا و شیرین‌زاده، ۱۳۹۵). قضاوت در مورد اینکه تغییر جنس خواهی، یک بیماری روانی، اختلال هویتی، انحراف یا رفتار عادی است، موضوع پر مناقشه‌ای است، زیرا این وضعیت هم از شرایط زیستی و هم از عوامل محیطی (هیرچر^{۱۳}، ۱۹۹۷) و در عین حال هم از عوامل روان‌شناختی و اجتماعی ناشی می‌شود (کوهن^{۱۴}، دریشر^{۱۵}، وینتر^{۱۶}، ۲۰۱۲)؛ با توجه به پر مناقشه بودن موضوع تغییر جنسیت و سردرگمی که در هویت‌یابی این افراد وجود دارد و نیز تا حدودی جدید بودن آن در کشور ما، به نظر می‌آید بررسی تجارب افراد مایل به تغییر جنسیت

1. Cohen - Kettenis
2. Gooren
3. Gender Dysphoria
4. Wierckx
5. Van Caenegem
6. Elaut
7. Pedecker
8. Van de peer
9. Tøye
10. Peggy
11. Cohen-kettenis
12. Daniel Klink
13. Hirschauer
14. Cohen
15. Drescher
16. Winter

قابل تأمل است، چرا که به گفته پریست^۱، افرادی که به طور واقعی در زندگی روزمره، پدیده مورد مطالعه را تجربه می‌کنند تنها منبع مشروع و قابل اعتماد برای بررسی پدیده مورد نظر هستند (پریست، ۲۰۰۵؛ به نقل از بودلایی، ۱۳۹۵). از این‌رو بررسی تجارب زیسته این افراد در ذیل پژوهش‌های کیفی می‌تواند مطمح نظر قرار گیرد و همچنین نظر به این که رشد و تحول هویت فرایندی است که از بدو تولد آغاز می‌شود و در تشکیل آن خود فرد و تجربیات کسب شده او اثرگذار است (سری^۲، ریسنر^۳ و همکاران، ۲۰۱۶)؛ این پژوهش بر آن است تا هویت و تمایل به تغییر جنسیت را با توجه به تجارب درک شده افراد مایل به این پدیده، مورد بررسی قرار دهد، لذا سؤال پژوهش این است که هویت و تجارب زیسته در افراد مایل به تغییر جنسیت چگونه است؟

۱-۳ اهمیت و ضرورت پژوهش

ایران پس از تایلدن بالاترین آمار تغییر جنسیت را به خود اختصاص داده است، حتی گفته شده است که ایران در میان کشورهای منطقه به عنوان قطب مغناطیسی برای انجام عمل‌های تغییر جنسیت در آمده است (غریب، ۱۳۹۰). طبق آمار پزشکی قانونی از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹ تعداد ۱۳۶۶ نفر جهت اخذ مجوز برای انجام تغییر جنسیت به سازمان پزشکی قانونی مراجعه کرده‌اند که از این میان (۵۶٪) مردان متقاضی تغییر جنسیت به زن و (۴۴٪) زنان متقاضی تغییر جنسیت به مرد بوده‌اند (نجاتی، ۱۳۹۱). طی پژوهشی که به منظور بررسی میزان شیوع اختلال هویت جنسی در بین مراجعین بیمارستانی برای تغییر جنسیت انجام شد، نتایج حاکی از این بود که ۳/۳٪ نمونه‌های مورد مطالعه مبتلا به نارضایتی جنسیتی بودند و میزان شیوع این اختلال در بین مردان مورد مطالعه ۱/۴٪ و در بین زنان ۴/۲٪ بود که در نتیجه می‌توان بیان نمود که میزان شیوع این اختلال در بین مراجعین بیمارستانی بالا بوده است (وحیدی مقدم و خادمی، ۱۳۹۵). اطلاعات به دست آمده نشان می‌دهد که هر چند نارضایتی جنسیتی و اقدام به تغییر جنسیت در نظام حقوقی ایران امری مجاز است اما افراد مبتلا به این وضعیت با مشکلات عدیده‌ای مواجه‌اند (جواهری و کوچکیان، ۱۳۸۵). نارضایتی جنسیتی باعث محدودیت‌ها، ناکامی و پریشانی‌های زیادی در فرد مبتلا است؛ که این امر ممکن است وی را از حالت تعادل خارج کرده و بر رفتار اجتماعی و روابط بین شخصی او تأثیر مخرب بگذارد. علاوه بر این، محیط تهدیدکننده و انتقادی که مبتلایان در آن زندگی می‌کنند، به انزوای اجتماعی و بروز مشکلات بین شخصی شدید در زندگی آن‌ها کشیده می‌شود و مبتلایان عموماً در نزدیک‌ترین روابط زندگی خود، با والدین خود نیز ناراحتی داشته و دچار مشکل هستند (بشارت و تولاتیان،

-
1. Priest
 2. Sari
 3. Reinsner

۱۳۹۳). به طور کلی اختلال در پذیرش نقش جنسیتی، افراد را دچار سردرگمی و ابهام می‌کند و آن‌ها را از پذیرش و ارائه مسئولیت‌ها و حقوق و امتیازات اجتماعی محروم می‌کند. چرا که اغلب افراد از پذیرش مردان زن نما و یا زنان مرد نما پرهیز می‌کنند (موحد و حسین‌زاده کاسمانی، ۱۳۹۰). بسیاری از این افراد، آرزوی تغییر جنسیت را در سر می‌پروراند اما متقاعد کردن خانواده از جمله مشکلاتی است که این افراد با آن دست به گریبان هستند (یونسی، ۱۳۹۱)، زیرا درک این پدیده برای برخی از افراد تحصیل کرده و حتی پزشکان هم سخت است؛ بنابراین، نمی‌توان از خانواده این افراد انتظار داشت که به راحتی موضوع را درک کنند و برای پذیرش فرزند تغییر جنسیت داده خود آماده باشند. حتی اگر خانواده تا حدودی این پدیده را بپذیرد، خویشاوندان و همکاران و دوستان فرد تراجنسی^۱ ممکن است آن را نپذیرند (متین، ۱۳۹۳). به نظر می‌رسد ما با رشد تغییر جنس‌خواهی در کشور روبه‌رو هستیم و این در حالی است که عدم پذیرش نقش جنسیتی و عمل تغییر جنسیت علاوه بر اینکه یک امری فردی است، برای سلامت روانی جامعه از منظر ابعاد اجتماعی و فرهنگی پیامدهایی دارد و می‌تواند به منبع بحران تبدیل شود (جواهری و کوچکیان، ۱۳۹۵). با توجه به آنچه گفته شد و با آگاهی از مسائل زمینه‌ای که این افراد در هویت و تجارب خود داشته‌اند، از طریق این پژوهش امکان بررسی چگونگی باور نقش جنسیتی و شکل‌گیری هویت آنان فراهم می‌شود و از این منظر راهکارهایی در مورد خلاءهای احتمالی و راهبردهایی پیشگیرانه در فرایند رشدی آنان ارائه می‌گردد.

۴-۱ اهداف پژوهش

بررسی کیفی هویت در افراد مایل به تغییر جنسیت

بررسی تجارب زیسته در افراد مایل به تغییر جنسیت

۵-۱ سؤالات پژوهش

هویت افراد مایل به تغییر جنسیت چگونه است؟

تجارب زیسته افراد مایل به تغییر جنسیت چیست؟